ULICA BANKOWA

WCZORAJ I DZIŚ

Miejski Ogród Naukowy. Para lwów, 1929 r.
źródło: *O zieleńcach i zwierzyńcu w Katowicach*, Katowice

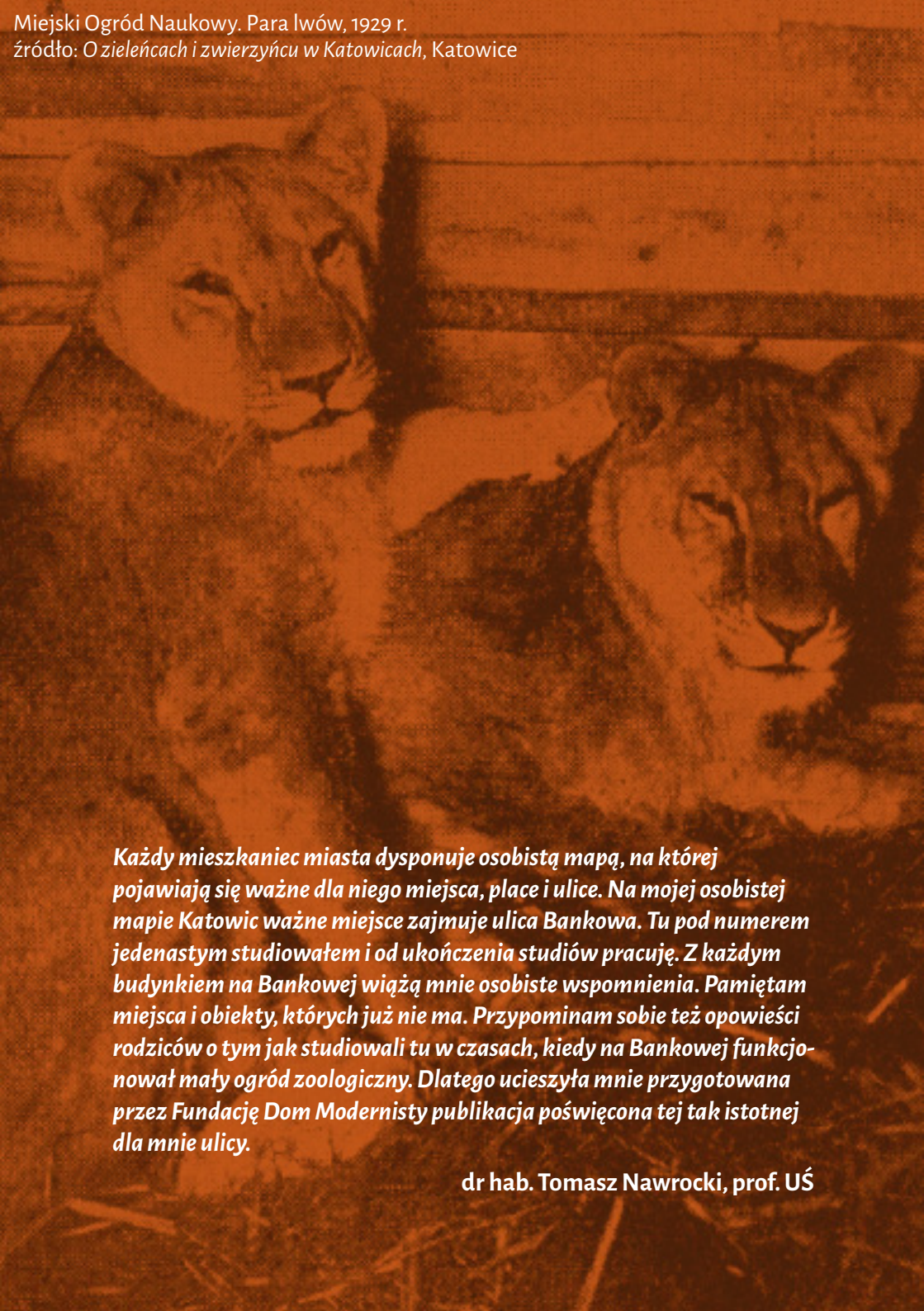

Każdy mieszkaniec miasta dysponuje osobistą mapą, na której pojawiają się ważne dla niego miejsca, place i ulice. Na mojej osobistej mapie Katowic ważne miejsce zajmuje ulica Bankowa. Tu pod numerem jedenastym studiowałem i od ukończenia studiów pracuję. Z każdym budynkiem na Bankowej wiążą mnie osobiste wspomnienia. Pamiętam miejsca i obiekty, których już nie ma. Przypominam sobie też opowieści rodziców o tym jak studiowali tu w czasach, kiedy na Bankowej funkcjonował mały ogród zoologiczny. Dlatego ucieszyła mnie przygotowana przez Fundację Dom Modernisty publikacja poświęcona tej tak istotnej dla mnie ulicy.

dr hab. Tomasz Nawrocki, prof. UŚ

ULICA BANKOWA to jedna z ulic Śródmieścia Katowic. Obecnie liczy około 360 metrów długości i łączy ulice Warszawską i Uniwersytecką. Współcześnie kojarzy się ją przede wszystkim z Uniwersytetem Śląskim, jednak jej ciekawa historia jest o wiele dłuższa i związana nie tylko z tą stosunkowo młodą uczelnią, ale także z historią niemieckiej i polskiej bankowości, śląskiego ewangelicyzmu, a także przedwojennego i powojennego sportu i kultury.

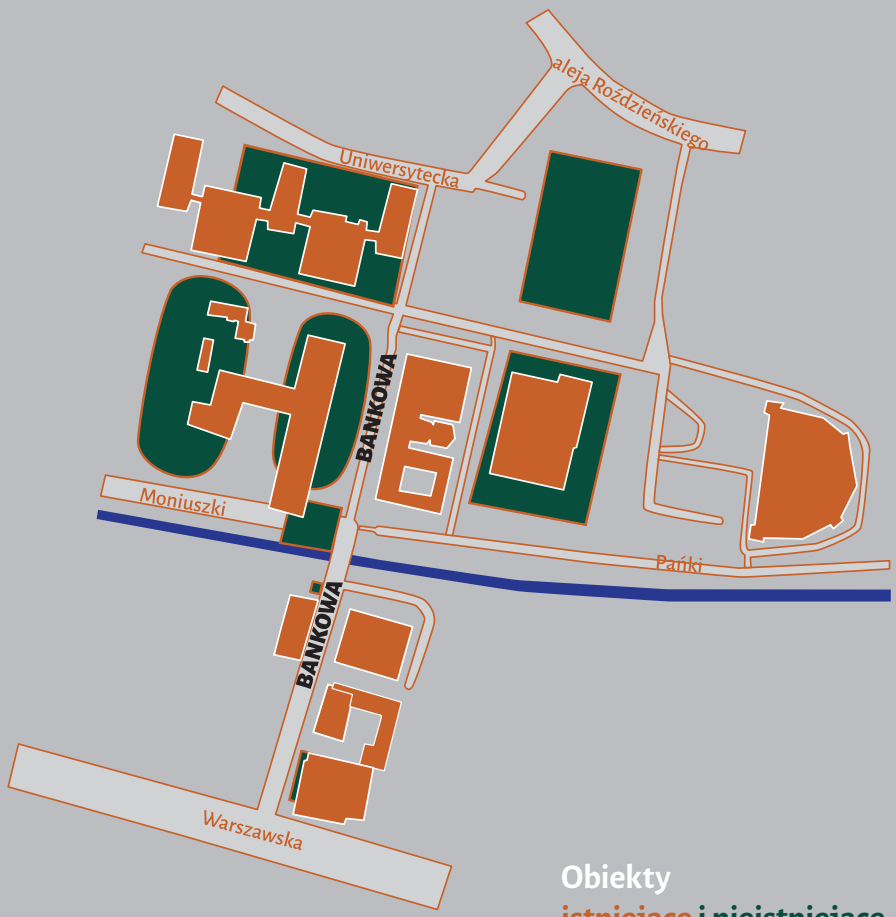

Obiekty
istniejące i nieistniejące

Plan Katowic z 1895r.
źródło: *Ulice i place Katowic*,
red. Grzegorz Grzegorek, Katowice 2015

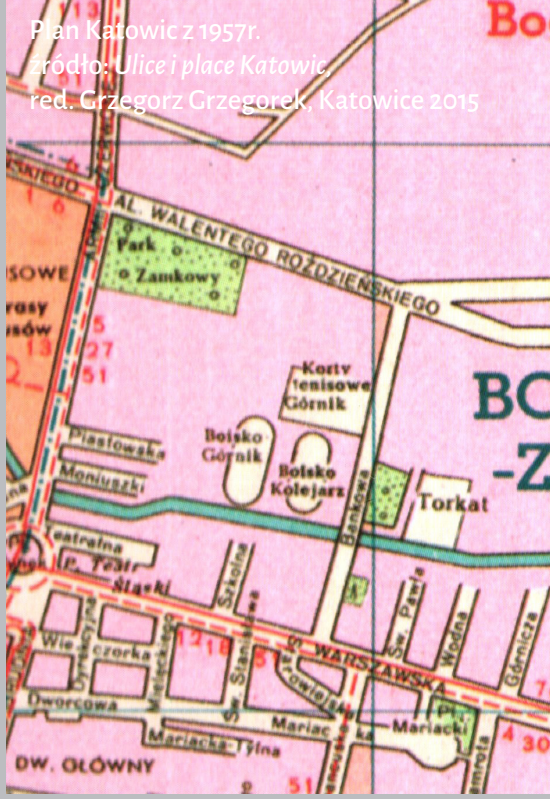

Plan Katowic z 1957r.
źródło: *Ulice i place Katowic*,
red. Grzegorz Grzegorek, Katowice 2015

Pierwszym budynkiem, który przy niej stanął, była **willa Hermanna Rosse (bardziej znana jako willa Grundmanna)** wzniesiona w latach 1868-1869 i usytuowana na rogu z ulicą Warszawską. Bankowa nie miała jeszcze wówczas nazwy i kończyła się na południowym korycie Rawy. Za rzeką zmieniała się w węższą, lekko meandrującą drogę prywatną prowadzącą do kopalni *Ferdynand*. W latach dziesiątych XX w. po obu stronach ulicy stanęły dwa monumentalne gmachy – **Banku Rzeszy** (Bankowa 5, proj. J. Habicht) oraz **Dom Związkowy Gminy Ewangelickiej** (Bankowa 8, proj. L. Dame). Założono również **ogród botaniczny przy siedzibie Dyrekcji Ogrodnictwa Miejskiego istniejącej od 1913 r.** (Bankowa 7). Wtedy ulica otrzymała nową nazwę – *Reichsbankstrasse*, którą nosiła również podczas II wojny światowej. W okresie międzywojennym obydwa budynki użyteczności publicznej zostały rozbudowane, a ogród botaniczny przekształcono w Miejski Ogród Naukowy ze zwierzyńcem (ogrodem zoologicznym).

W tym czasie mniej reprezentacyjny odcinek drogi za Rawą praktycznie nie był zabudowany. Pierwsze budynki, głównie drewniane, powstały w końcówce lat dwudziestych i wiązały się z zagospodarowaniem tej części miasta na cele sportowe. Najemcy dzierżawili tereny od Katowickiej Spółki Akcyjnej dla Górnictwa i Hutnictwa. Izydor Bornstein jako pierwszy zorganizował **ślizgawkę**, wznosząc w 1927 r. parterowy budynek przebieralni. W 1930 r. po wschodniej stronie zbudowano ***Torkat* – pierwszy sztuczny tor łyżwiarski w Polsce z budynkiem klubowym i trybunami** (proj. L. Sikorski), natomiast po drugiej stronie znajdowały się rozległe tereny sportowe **z boiskiem Kolejowego Klubu Sportowego przy Śląskiej Dyrekcji Okręgowej Kolei Państwowych (późniejszego *Kolejarza*)** oraz **korty tenisowe Kattowitzer Lawn Tennis Vereinigung (Katowickiego Klubu Tenisowego).** Przy boisku, w latach 1933-1934, wzniesiono **drewniany budynek szatni** (bud. L. Piotrowski), a przy kortach – w 1927 r. – **budynek klubowy** (firma Kühnel&Markusch). Budowa *Torkatu* spowodowała konieczność poprawy estetyki tego odcinka ulicy, urządzono klomby, posadzono krzewy i drzewa.

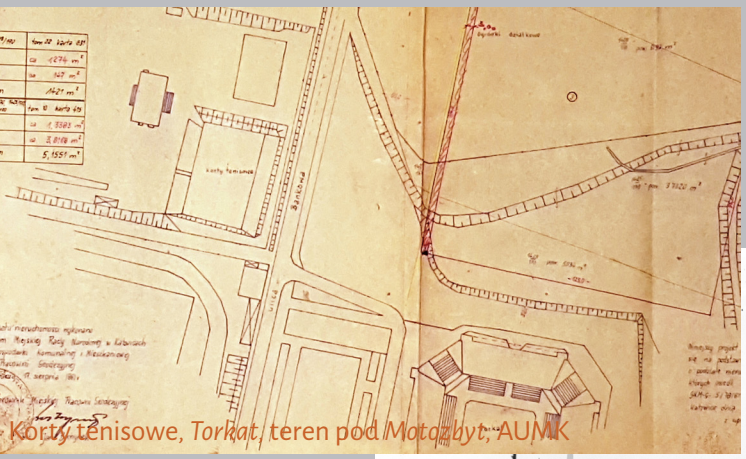

Korty tenisowe, *Torkat*, teren pod Motoryt, AUMK

Budowa *Torkatu*. NAC, sygn. 1-S-1334-11

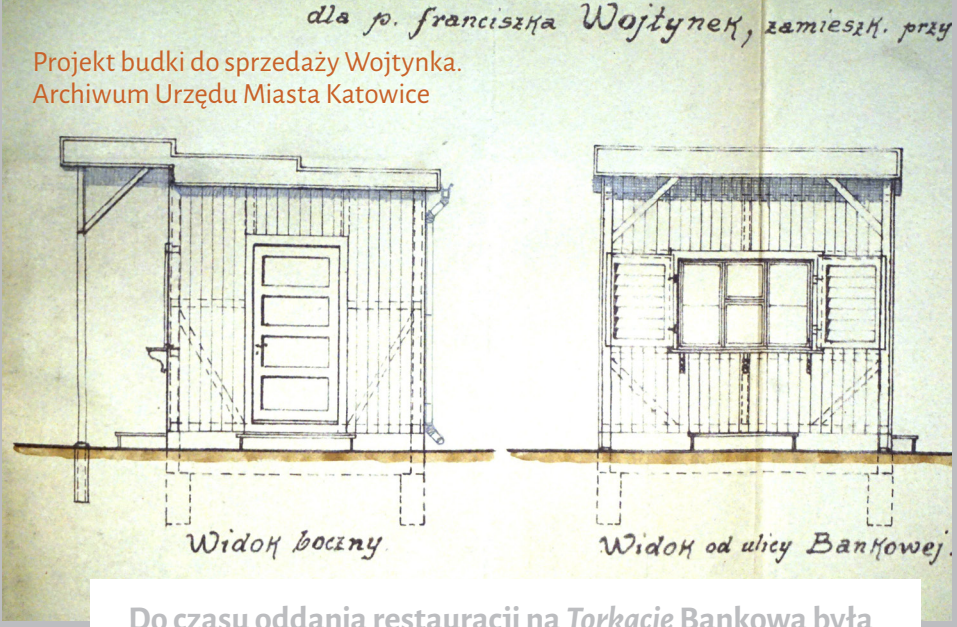

Projekt budki do sprzedaży Wojtynka.
Archiwum Urzędu Miasta Katowice

Do czasu oddania restauracji na *Torkacie* Bankowa była ulicą pozbawioną punktów gastronomicznych, których brakowało szczególnie ze względu na dużą popularność zwierzyńca i ogrodu botanicznego. **W 1937 r. Franciszek Wojtynek** z pobliskiej ulicy św. Pawła, z zawodu kelner, chciał postawić w pobliżu zwierzyńca, przed Rawą, **drewniany kiosk do sprzedaży mleka, wody sodowej, cukierków i owoców (obiekt nr 8, mapka str. 33).** Po wielu perypetiach związanych z przepisami statutu miejscowego o zapobieganiu zniekształcania miejscowości udało mu się to zrobić.

Miejski Ogród Naukowy i Ewangelicki Dom Związkowy, 1929, źródło *O zwierzyńcu*

Po II wojnie światowej zaszła konieczność remontu lub odbudowy zniszczonych budynków. Wyremontowano *Torkat* i Ewangelicki Dom Związkowy, odbudowano **budynek klubowy przy kortach tenisowych** (1950-1951, proj. J. Głuch). Zmieniła się struktura własnościowa budynków i gruntów, nastąpiło upaństwowienie obszarów przy północnym odcinku ulicy za rzeką Rawą. Ewangelicki Dom Związkowy został przejęty na własność Skarbu Państwa i przekazany Państwowemu Zakładowi Wydawnictw Szkolnych, a na początku lat pięćdziesiątych – Miejskiemu Komitetowi Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Wtedy dobudowano skrzydło północne z salą zebrań.

W pierwszej połowie lat pięćdziesiątych przystąpiono do budowy *Torstalu* – wielofunkcyjnego obiektu sportowego i kulturalnego usytuowanego w miejscu *Torkatu* (od 1953, proj. H. Buszko, A. Franta).

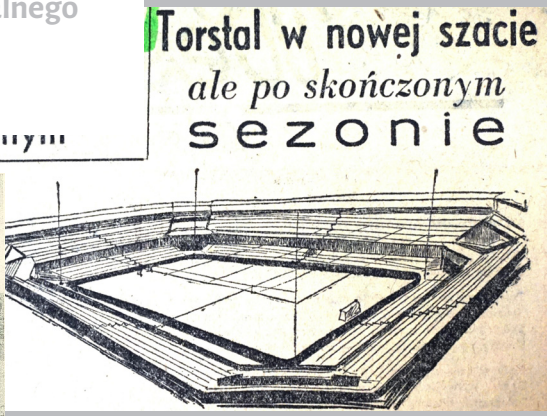

Szkic nowego *Torkatu* z 1953 r. Źródło Sport 1953

Miejski Ogród Naukowy, źródło: *O zwierzyńcu...*

W 1946 r. ponownie zorganizowano **Miejski Ogród Zoologiczny**, jednak jego otwarcie miało miejsce cztery lata później – w 1950 r. Na jego czele stanął Tadeusz Bandur, późniejszy wieloletni dyrektor Śląskiego Ogrodu Zoologicznego w Chorzowie. Zamieszkiwało w nim ponad 400 zwierząt reprezentujących 86 gatunków[1].

1 Zoo.silesia.pl [23.09.2020].

Projekt *Motozbytu*, 1961, źródło Biblioteka Politechniki Warszawskiej

Na północ od Torkatu, na działce wyznaczonej ulicami Bankową i Roździeńskiego, w latach 1961-1965 wzniesiono nowoczesny pawilon handlowo-techniczny katowickiego *Motozbytu* z pomieszczeniami sprzedaży samochodów osobowych oraz Stacją Obsługi Pojazdów (1961-1965, proj. R. Filipowicz). Budynek nie przetrwał do naszych czasów.

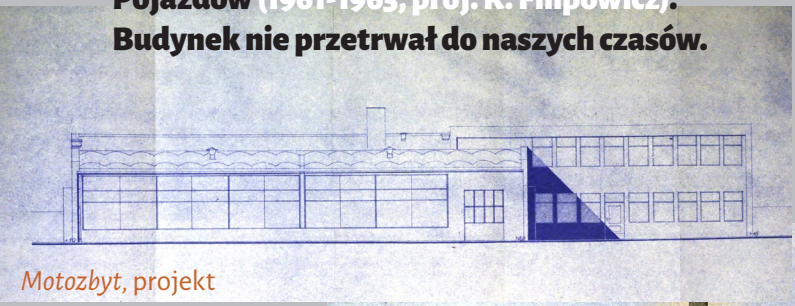

Motozbyt, projekt

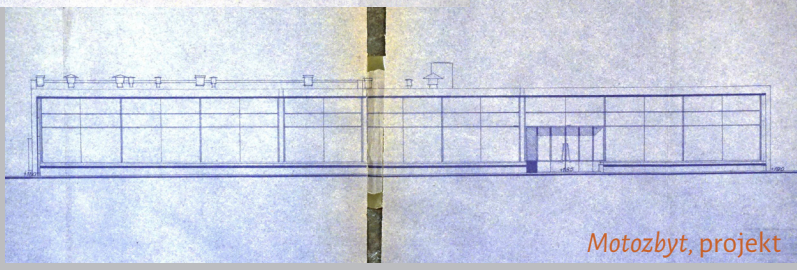

Motozbyt, projekt

Dla ulicy Bankowej największe znaczenie miały decyzje o usytuowaniu w jej pobliżu dużego osiedla mieszkaniowego oraz lokalizacji Śródmiejskiej Dzielnicy Uniwersyteckiej. Na północ od Bankowej zaprojektowano **bloki osiedla *Kopalniana*** (obecnie przy ul. Uniwersyteckiej; proj. S. Kwaśniewicz, real. 1964-1966), a przy samej ulicy – **szkołę przeznaczoną właśnie dla tego zespołu mieszkaniowego** (proj. W. Lipiński, 1960-1963).

W 1963 r., gdy jej budowa była już na ukończeniu, zapadła dość nagła decyzja o powołaniu **filii Uniwersytetu Jagiellońskiego w Katowicach.** Wtedy władze zdecydowały, że pierwsze wydziały uczelni zostaną umieszczone właśnie w tej szkole. W taki, dość przypadkowy sposób Uniwersytet *zamieszkał* przy Bankowej.

W 1965 r. powstała koncepcja urbanistyki części Śródmiejskiej Dzielnicy Uniwersyteckiej – Ryszard Sołtyński z gliwickiego Miastoprojektu, przy okazji projektowania gmachu Studium Fizyki sporządził plan zagospodarowania obszaru pomiędzy Rawą, ulicą Bankową i obecną ulicą Uniwersytecką.

Koncepcja zagospodarowania dzielnicy uniwersyteckiej, Archiwum Stowarzyszenia Architektów Polskich w Warszawie

Kolejnym obszarem inwestycyjnym stała się działka naprzeciwko rektoratu. W 1969 r. narodził się pomysł jej zabudowy nowym budynkiem przeznaczonym dla władz uczelni, jednak z trudnych do ustalenia przyczyn nie można było przystąpić do wyburzeń lodowiska aż do 1976 r. W 1977 r. Prezydent Miasta zadecydował, ze *Torkat* nie będzie odbudowywany, a w jego miejscu powstanie gmach **Wydziału Nauk Społecznych**. Projekt jego architektury wykonała w 1977 r. Z. Sulimowska z Gliwickiego Biura Projektów Budownictwa Przemysłowego. W 1968 r., na mocy rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 8 czerwca utworzono nową placówkę – **Uniwersytet Śląski w Katowicach**, który powstał z połączenia Filii Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz Wyższej Szkoły Pedagogicznej. Początek lat siedemdziesiątych był okresem bardzo intensywnej rozbudowy

dzielnicy. Głównym celem władz uniwersyteckich, wojewódzkich i partyjnych stał się dalszy szybki rozwój Uniwersytetu. W tym czasie warunki lokalowe były bardzo trudne. Z tych powodów sięgnięto po projekty typowe i prefabrykaty. Zapadła wówczas decyzja o wykorzystaniu systemu określanego jako *typowa prefabrykacja dla budownictwa szkolnego w wysokości do III kondygnacji* autorstwa Tadeusza Sadowskiego. Jako pierwsze w tej technologii powstało pawilonowe założenie **Wydziału Matematyki, Fizyki i Chemii** (Bankowa 14, 1969-1973, proj. T. Sadowski). W latach 1974–1975 zrealizowano prefabrykowany budynek **Wydziału Biologii i Ochrony Środowiska** (Bankowa 9), wykorzystując projekt obiektu dydaktycznego **Wyższej Szkoły Ekonomicznej** wzniesionego w 1973 r. przy ul. Bogucickiej w Katowicach, zaadaptowany przez H. Trzcionkowskiego z Gliwickiego Biura Projektów Budownictwa Przemysłowego.

Na początku lat sześćdziesiątych planowano zabudowę części boiska KS *Górnik* za hotelem Katowice budynkiem Biblioteki Śląskiej i Śląskiego Instytutu Naukowego. Dwie wersje projektu wykonali Marian Skałkowski, Stanisław Kwaśniewicz oraz Jurand Jarecki z katowickiego *Miastoprojektu*.

Biblioteka Śląska, II wersja, zbiory M. Skałkowskiego

Biblioteka Śląska. Niezrealizowany projekt Biblioteki Śląskiej, wersja I, 1957-1960, źródło zbiory M. Skałkowskiego

Architekci zaproponowali nowoczesny budynek z charakterystycznym podziałem na trzy bryły o zróżnicowanej architekturze, odpowiadające czytelni, biurom i pracowniom oraz magazynowi książek. W zwartej sześciennej bryle o wysokości czterech kondygnacji wyodrębniono salę odczytową, a jej trzon stanowiły magazyny obudowane czytelniami i pokojami przeznaczonymi do pracy. Biblioteka miała pomieścić około jednego miliona tomów, z możliwością rozbudowy do dwóch milionów. Ostatecznie część terenów zajmowanych przez boisko i korty tenisowe przekazano pod budowę gmachu **Studium Fizyki** (1968–1972, proj. R. Sołtyński).

W 2010 roku część ulicy pomiędzy rektoratem a Wydziałem Nauk Społecznych przebudowano likwidując parking oraz wyłączając ją z ruchu samochodowego. Wykreowano przyjazną przestrzeń z nową, granitowo-betonową nawierzchnią, klombami, ławkami i dużą ilością zieleni.

W trotuarze umieszczono mosiężne płyty z odciskami rąk ludzi zasłużonych dla Uniwersytetu, a w pobliżu stanął brązowy Pomnik Studenta Uniwersytetu Śląskiego jako greckiego kurosa (2008, Jerzy Fober, Andrzej Szarek).

Pomnik Studenta Uniwersytetu Śląskiego, fot. Fundacja Dom Modernisty

Projekt budynku Studium Fizyki UŚ. Archiwum Stowarzyszenia Architektów Polskich w Warszawie

Inauguracja pierwszego roku Uniwersytetu Śląskiego, 1968, Archiwum Państwowe w Katowicach

Obecnie nowe inwestycje Uniwersytetu Śląskiego koncentrują się wzdłuż przedłużenia ulicy Chełkowskiego, jednak ich adresy należą do ulicy Bankowej. W miejscu dawnego *Torkatu* stoi ikoniczny gmach **Centrum Informacji Naukowej i Biblioteki Akademickiej** (Bankowa 11 a, proj. 2004, real. 2009-2011, proj. pracownia HS99, D. Herman, P. Śmierzewski, W. Subalski, R. Sobieraj), a za nim wzniesiony nieco wcześniej monumentalny gmach **Wydziału Prawa i Administracji** (J. Kuś, T. Orzechowski, H. Wilkosz, proj. 1996-1999, real. 2000-2004).

Ulica Bankowa jak w soczewce skupia historię naszego miasta. Była świadkiem wielu istotnych wydarzeń kulturalnych oraz sukcesów sportowych, a jej architektura odzwierciedla aspiracje tak niemieckich, jak i polskich włodarzy.

Fot. Zbiory rodziny Niestrój

Architektura ulicy Bankowej

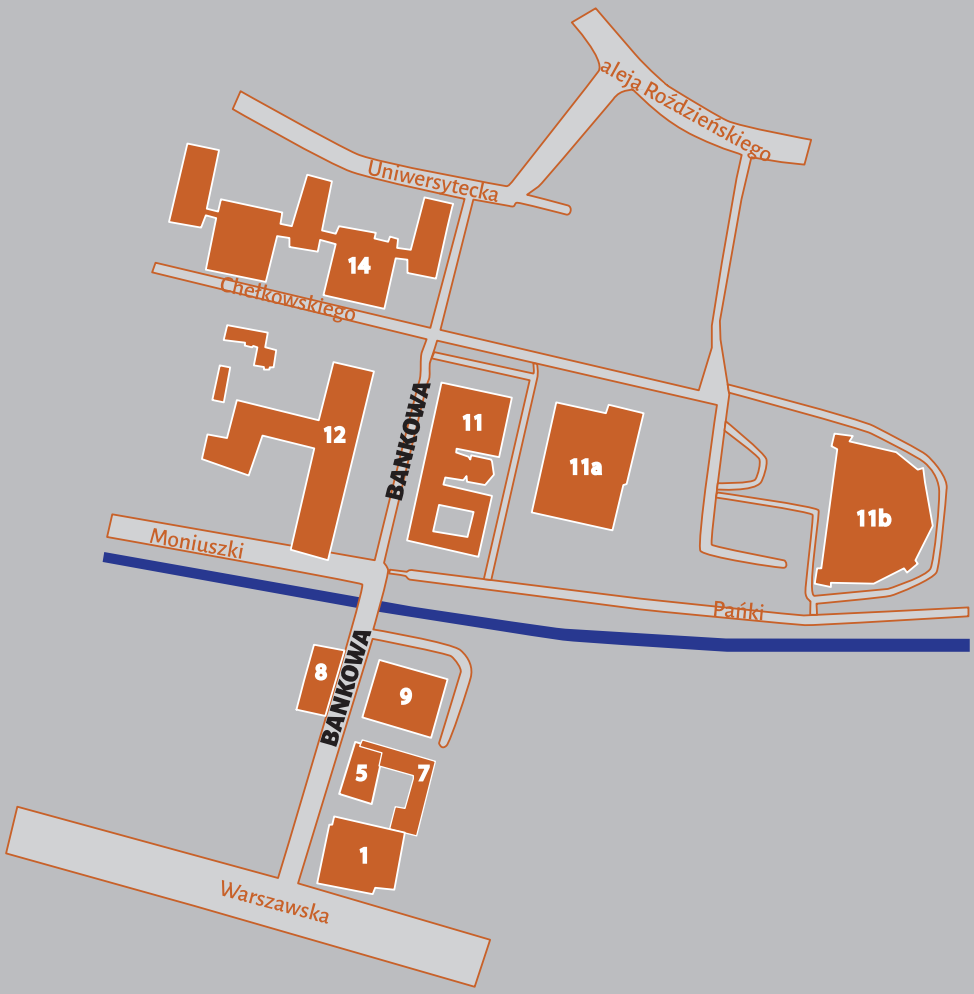

Obiekty istniejące

Bankowa 5

Bank Rzeszy został zaprojektowany przez niemieckiego architekta **Juliusa Habichta (1874-1912)**, autora wielu gmachów dla tej instytucji na terenie Niemiec, m.in. w Berlinie, Toruniu, Mannheim, Essen i Schwäbisch Gmünd. Dla katowickiej realizacji wybrał tzw. **styl około 1800** bardzo modny w tym czasie w Niemczech, nawiązujący do klasycyzująco-barokizującej architektury z przełomu XVIII i XIX wieku. Projekt powstał w grudniu 1910 roku w Berlinie. Pierwotnie budynek miał rzut prostokąta i mieścił na parterze dużą salę operacji bankowych, a na wyższych kondygnacjach mieszkanie dla dyrektora Banku i urzędników. Z tyłu znajdował się duży ogród. Reprezentacyjna fasada na parterze została podzielona parami pilastrów pomiędzy którymi znajdują się wysokie okna sali operacyjnej.

Jedyną dekoracją wyższych kondygnacji jest poziomy pas wypełniony ornamentem roślinnym, a na bocznej elewacji znajduje się płycina z motywem rogu obfitości, symbolem oczekiwanej prosperity banku.

fot. Wojciech Siegmund

Bank Rzeszy, projekt. Źródło Archiwum Miasta Katowice

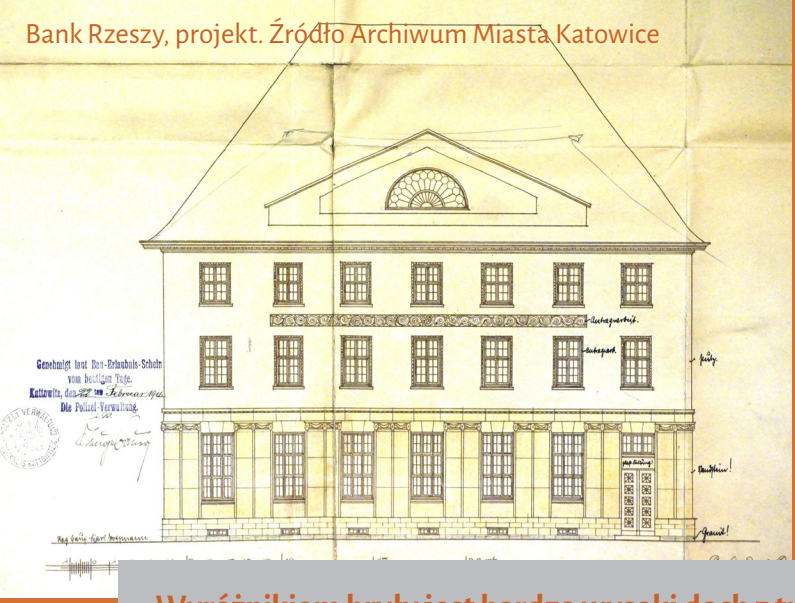

Wyróżnikiem bryły jest bardzo wysoki dach z trójkątnym szczytem, pokryty miedzianą blachą. W okresie międzywojennym okazały gmach stał się siedzibą Banku Polskiego. W latach 1923-1924 został rozbudowany przez budowniczego **Henryka Gambca** z Katowic. Wtedy od tyłu dobudowano dwa skrzydła i budynek otrzymał kształt zbliżony do podkowy. **Obecnie należy do Uniwersytetu Śląskiego i wkrótce zostanie zaadaptowany na regionalne międzyuczelniane centrum kreatywności i coworkingu *SPINplace*.**

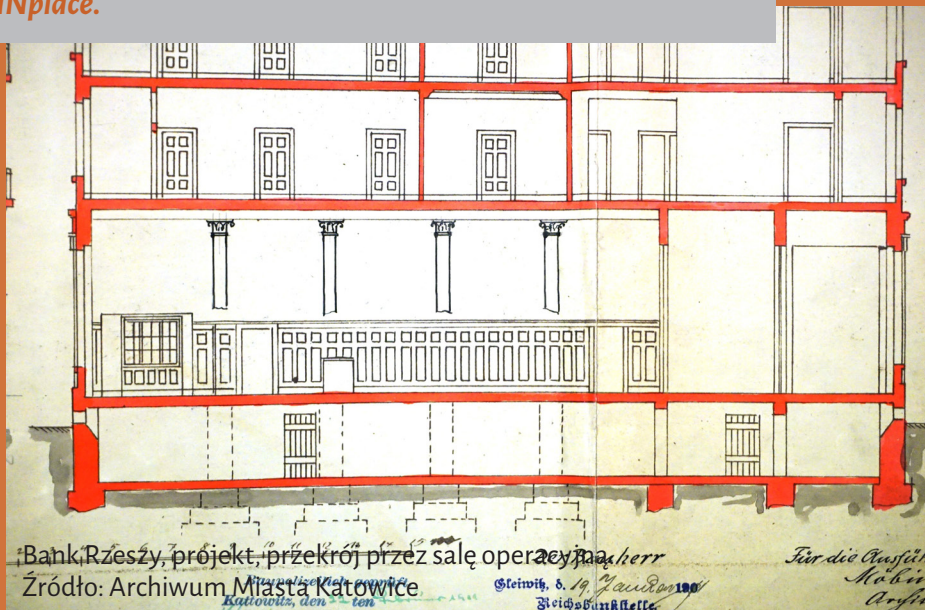

Bank Rzeszy, projekt, przekrój przez salę operacyjną.
Źródło: Archiwum Miasta Katowice

Bankowa 7

Tu mieściła się siedziba **Dyrekcji Ogrodów Miejskich** istniejącej od **1913 roku**, którą do 1926 r. kierował **Paul Sallmann**. W okresie międzywojennym założono przy niej **Miejski Ogród Naukowy z ogrodem botanicznym i zwierzyńcem.** W 1928 r. jego teren zajmował powierzchnię 3248 m² i był otoczony murem. Przy ulicy znajdował się budynek z biurami Dyrekcji oraz klatki zwierząt, a niedaleko wejścia – ptaszarnia. Na terenie ogrodu zlokalizowano również bogato wyposażoną stację meteorologiczną. Ogród botaniczny miał regularny, kwaterowy układ. Klomby i działki otrzymały kamienne obramowanie. Posadzono żywopłoty, różne rośliny i drzewa rodzime oraz egzotyczne, a także zboża i warzywa.

Na terenie ogrodu znajdowały się także stare drzewa - akacje, kasztany, lipy, olchy i wiązy. Pośrodku ogrodu, na kamiennym postumencie, stał zegar słoneczny.

Barbara Kral z bratem Alfredem przy zegarze słonecznym na terenie zwierzyńca w latach 50.
Zbiory Barbary Kral-Olsza

Miejski Ogród Naukowy, widok z zegarem słonecznym, źródło: *O zieleńcach i zwierzyńcu w Katowicach*, Katowice

Miejski Ogród Naukowy. Widok na basen i wodotrysk oraz południowy mur Ogrodu, 1929, fot. W. Lange, źródło *O zieleńcach i zwierzyńcu w Katowicach*, Katowice

Pośrodku urządzono basen z rybkami. Orientację ułatwiały tabliczki z nazwami roślin oraz krajem ich pochodzenia.

Zwierzyniec rozwijał się dzięki Paulowi Sallmannowi, a zwierzętami opiekował się między innymi ogrodnik Jan Motyka. Początki zwierzyńca wiązały się z budową w 1925 r. ptaszarni w formie drewnianego, nakrytego słomą budynku.

Miejski Ogród Naukowy, Ogrodnik Jan Motyka z parą małpek, 1929, źródło *O zwierzyńcu...*

Miejski Ogród Naukow
Para lwów, 1929,
źródło *O zwierzyńcu...*

Z czasem przybywały inne gatunki zwierząt – lwy, hieny, niedźwiedzie, wilki, małpy, lisy, żółwie, węże, orły i sokoły. Żyły w klatkach, które podczas ostrych zim ocieplano słomianymi matami i gałęziami drzew iglastych.

Barbara Kral z bratem Alfredem na terenie zwierzyńca. Zbiory Barbary Kral-Olsza

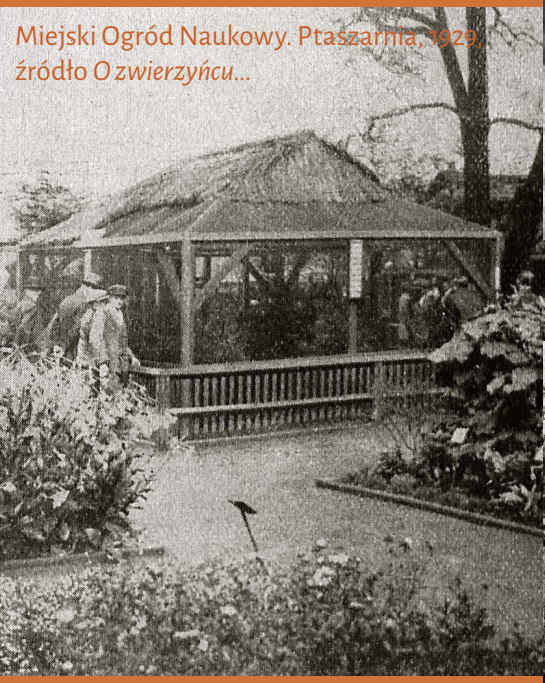

Miejski Ogród Naukowy. Ptaszarnia, 1929,
źródło *O zwierzyńcu...*

Miejski Ogród Naukowy, widok na klatki zwierzyńca, 1929, źródło *O zwierzyńcu...*

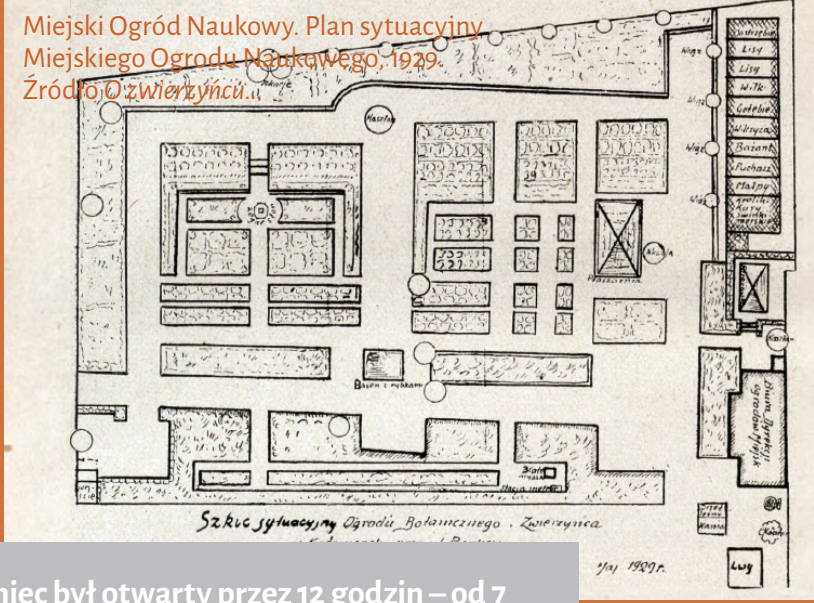

Miejski Ogród Naukowy. Plan sytuacyjny Miejskiego Ogrodu Naukowego, 1929. Źródło *O zwierzyńcu...*

Zwierzyniec był otwarty przez 12 godzin – od 7 rano do 7 wieczór, a wstęp do niego był wolny. Cieszył się dużą popularnością – przykładowo w 1928 r. zwiedziło go 341 600 osób. Józef Kobylański nazwał go *ozdobą miasta*, chlubą Ziemi Śląskiej i miasta Katowice pisząc o nim: *Zwierzyniec, to ulubione miejsce zebrań szerokich warstw ludności miejskiej, znużonej całodzienną pracą przy warsztacie zawodu, przygnębionej tak często szarzyzną życia, łaknącej swobodnego choćby na chwilę wytchnienia*[2].

Miejski Ogrod Naukowy i fragment siedziby Dyrekcji Ogrodnictwa Miejskiego, 1929, źródło *O zwierzyńcu...*

2 Józef Władysław Kobylański, ***O zwierzyńcu w Katowicach***, *Wiadomości Administracyjne Miasta Katowic* 1929, nr 10-12, s. 5-6.

Bankowa 8

Dom Związkowy był częścią zespołu należącego do **Gminy Ewangelickiej** złożonego z kościoła **(1856, proj. Richard Lucae, rozb. 1887-1889, 1899-1902, proj. Mettegang), plebanii (1874-1875) oraz szkoły (ukoń. 1860)**. Okazały budynek został przeznaczony dla licznych związków i stowarzyszeń działających przy Parafii. Na początku XX wieku były to: filia Fundacji Gustawa Adolfa, Ewangelickie Stowarzyszenie Mężczyzn i Młodzieńców, Ewangelickie Stowarzyszenie Niewiast i Panien oraz Ewangelickie Stowarzyszenie Panien *Marta*, a w 1922 r. ich liczba wzrosła do ośmiu.

Gmach zaprojektował w 1909 r. znany katowicki architekt i przedsiębiorca budowlany Louis Dame. Jego pierwotny styl można określić, jako zmodernizowany neobarok. Okazałą fasadę od ulicy Bankowej zdobiły wysokie szczyty, podobnie zaakcentowano główne wejście, a bryłę nakrywał wysoki mansardowy dach.

Plan sytuacyjny zabudowań Gminy Ewangelickiej w Katowicach. Archiwum Urzędu Miasta w Katowicach

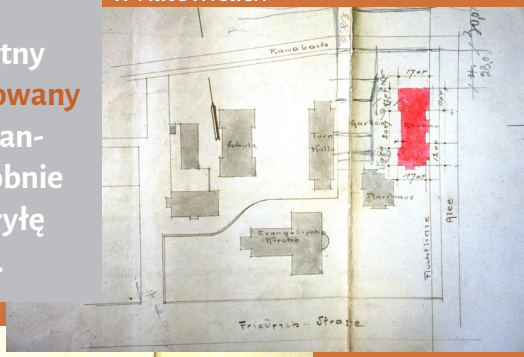

Projekt Ewangelickiego Domu Związkowego. Archiwum Urzędu Miasta w Katowicach

Ewangelicki Dom Związkowy, źródło Fotopolska.pl

Fot. Fundacja Dom Modernisty

W północnej części budynku, na pierwszym piętrze oraz na poddaszu, znajdowała się obszerna sala zebrań. W okresie międzywojennym i po wojnie gmach został rozbudowany – przedłużono go w kierunku północnym, a od tyłu dobudowano kolejne skrzydło. Podczas nadbudowy, która miała miejsce około 1923 roku, zlikwidowano wysokie szczyty i mansardowy dach, co zatarło stylowe cechy. Po II wojnie światowej w gmachu mieścił się **Państwowy Zakład Wydawnictw Szkolnych**, a od początku lat pięćdziesiątych – **Miejski Komitet Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej**. Na jego potrzeby dobudowano skrzydło północne z salą zebrań. Następnie był siedzibą Wydziału Prawa i Administracji. Obecnie budynek gości uczelnię – **Wyższą Szkołę Zarządzania i Ochrony Pracy.**

Bankowa 9

Pod tym adresem, na części działki zajmowanej wcześniej przez **Miejski Ogród Naukowy**, w latach **1974-1975** wzniesiono prefabrykowany budynek **Wydziału Biologii i Ochrony Środowiska Uniwersytetu Śląskiego.** Wykorzystano w nim projekt obiektu dydaktycznego **Wyższej Szkoły Ekonomicznej wzniesionego w 1973 r.** przy ulicy Bogucickiej w Katowicach, zaadaptowany przez **H. Trzcionkowskiego** z Gliwickiego Biura Projektów Budownictwa Przemysłowego. Budynek mieścił dziekanat, instytut, nowoczesne sale dydaktyczne, bibliotekę wydziałową oraz audytorium na 300 miejsc. Nad terminową realizacją inwestycji czuwał osobiście **Jerzy Ziętek** asygnując dodatkowy fundusz nagród specjalnych dla wykonawców za wysoką jakość oraz skrócenie czasu budowy.

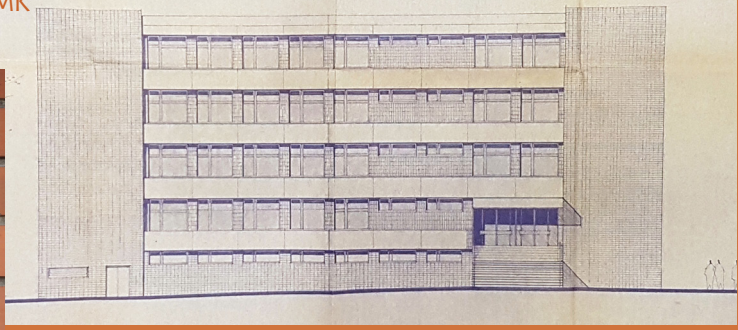

Projekt budynku Wydzialu Biologii i Ochrony Środowiska, 1974, AUMK

Wydział Biologii, 2017, fot. A. Borowik

W Informacji dla Prasy, Radia i TV z 1974 r. napisano: ***Uzyskanie nowego gmachu umożliwi rozwinięcie działalności Wydziału Biologii i Ochrony Środowiska, które ma duże znaczenie dla poprawy trudnych warunków w dziedzinie ochrony środowiska człowieka w naszym województwie[3].***

3 Archiwum Państwowe w Katowicach, Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej, Wydział Organizacyjno-Prawny, sygn. 105.

Bankowa 11

Kolejnym obszarem inwestycyjnym Uniwersytetu Śląskiego stała się działka naprzeciwko rektoratu zajmowana przez ruiny ***Torkatu***, który spłonął w **1974 r**. W 1977 r. Prezydent Miasta Katowic zadecydował, ze obiekt nie będzie odbudowywany, a w jego miejscu powstanie budynek **Wydziału Nauk Społecznych**. Projekt jego architektury wykonała **Z. Sulimowska** z Gliwickiego Biura Projektów Budownictwa Przemysłowego.

Gmach składa się dwóch typowych modułów wykorzystanych wcześniej podczas budowy obiektów uniwersyteckich przy ulicy Bankowej 14 i Bankowej 9, zestawionych obok siebie i połączonych przeszkloną przewiązką.

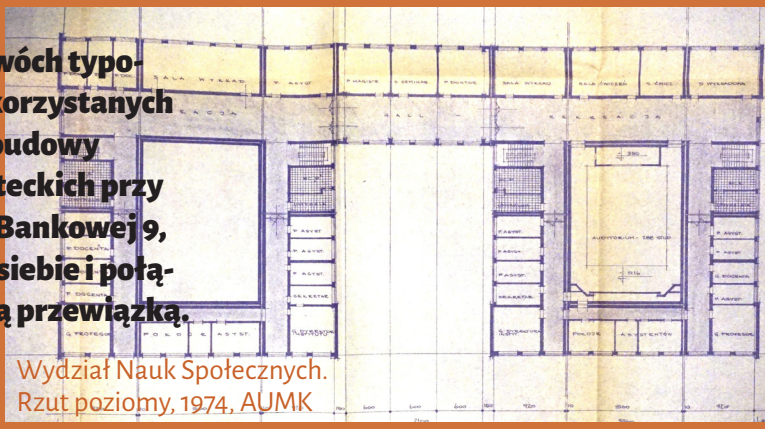

Wydział Nauk Społecznych. Rzut poziomy, 1974, AUMK

Wydział Nauk Społecznych, tabliczka wykonawcy mozaiki, 2017, fot. Aneta Borowik

Od strony Rawy wykonano monumentalną mozaikę ukazującą człowieka witruwiańskiego, nawiązującą do społecznego charakteru wykładanych nauk, sygnowaną nazwą spółdzielni ART Katowice. Hole parteru, pierwszego i drugiego piętra ozdobiono ciekawymi mozaikami przedstawiającymi pejzaże.

Wydział Nauk Społecznych, mozaiki, 2017, fot. Aneta Borowik

Bankowa 11 a

Pod tym adresem odnajdziemy ciekawą współczesna realizację – obsypanego deszczem nagród katowickiego ***rudzielca*** – gmach **Centrum Informacji Naukowej i Biblioteki Akademickiej, czyli CINiB-y.** Jego projekt powstał **w 2004 r. w koszalińskiej pracowni HS99 (Dariusz Herman, Piotr Śmierzewski, Wojciech Subalski, Rafal Sobieraj)**, a realizacja miała miejsce w latach **2009-2011**. Przedsięwzięcie było wspólną inicjatywą **Uniwersytetu Śląskiego i Akademii Ekonomicznej (obecnie Uniwersytetu Ekonomicznego)**. Nowoczesna biblioteka jest elementem nowej osi urbanistycznej kampusu Uniwersytetu Śląskiego na linii wschód-zachód, przy której zaplanowano budowę nowego rektoratu, głównej auli oraz wielofunkcyjnej hali. Przed CINiB-ą znajduje się centralny plac uniwersytecki pełniący rolę forum. W środku wykonano kryty pasaż łączący plac z terenami rekreacyjnymi wzdłuż rzeki Rawy.

Bryła to dwa prostopadłościany oblicowane ceglastym piaskowcem o ciekawej, chropowatej fakturze. Wąskie okna części magazynowej i biurowej wprowadzają wątek tajemnicy oraz izolują użytkowników od otoczenia.

CINiBA, 2020,
fot. Fundacja Dom Modernisty

CINiBA, 2018,
fot. Aneta Borowik

Bankowa 11 b

Budynek Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego zaprojektowali **Jacek Kuś, Tadeusz Orzechowski i Henryk Wilkosz**, autorzy gmachu **Wydziału Teologii przy ulicy Jordana w Katowicach.** Wszyscy są absolwentami Wydziału Architektury Politechniki Śląskiej. Koncepcja powstała w latach 1996-1999, a została zrealizowana pomiędzy **2000 a 2004 rokiem**.

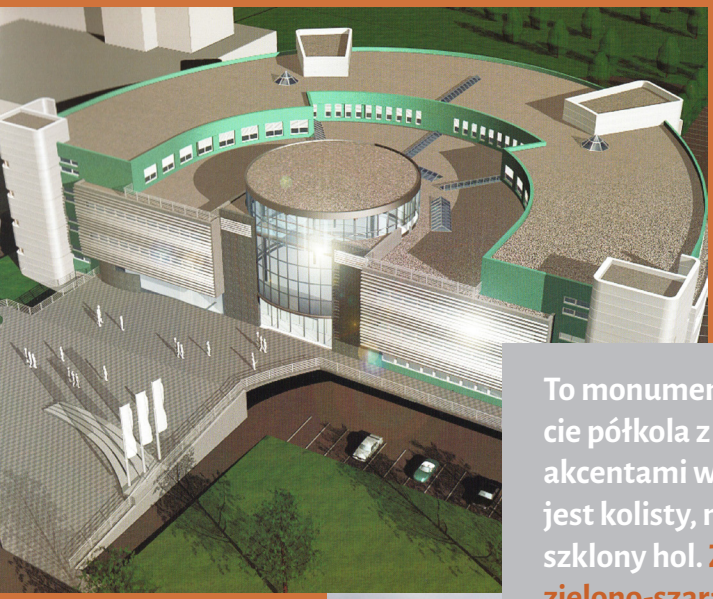

Projekt Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego, 1996-1999. *Współczesna architektura Katowic*, red. T. Taczewski, Katowice 2020

To monumentalny gmach na rzucie półkola z czterema wysokimi akcentami wieżowymi. Jego sercem jest kolisty, niemal całkowicie przeszklony hol. Zastosowano ciekawą, zielono-szarą kolorystykę oraz nowoczesne materiały.

fot. Wojciech Siegmund

Bankowa 12

Pod tym adresem znajduje się budynek **rektoratu Uniwersytetu Śląskiego**. Został zaprojektowany w 1959 r. jako wzorcowa dwudziestopięcioizbowa szkoła przez **Wacława Lipińskiego** z katowickiego ***Miastoprojektu***. Gdy w 1963 r. zapadła decyzja o uruchomieniu w Katowicach filii Uniwersytetu Jagiellońskiego, umieszczono w niej pierwsze wydziały, a po utworzeniu Uniwersytetu Śląskiego w 1968 r. również rektorat. Wtedy też zaszła konieczność kolejnej adaptacji i wykonania nowej aranżacji wnętrz, których projekty wykonali **Ryszard Sołtyński i Tadeusz Pfützner** z gliwickiego ***Miastoprojektu.*** Gmach składał się z trzech części: głównej, równoległej do ulicy Bankowej oraz dwóch skrzydeł. Budynek główny był dwupiętrowy i mieścił sale wykładowe, pracownie, laboratoria, aulę oraz bibliotekę. Prostopadle do niego usytuowano jednopiętrowe skrzydło z salami wykładowymi, gabinetami lekarskimi oraz pomieszczeniami gospodarczymi. Trzeci pawilon miał trzy kondygnacje i mieścił niewielki basen kąpielowy oraz salę gimnastyczną. W pobliżu wzniesiono boiska sportowe, a także budynek z mieszkaniami dla personelu i pokojami gościnnymi. Architekt starannie zaprojektował wygląd elewacji. Elementy konstrukcyjne pozostawił w żelbecie, któremu nadano fakturę poprzez młotkowanie, a wypełnienia pokryto szlachetnym tynkiem i terakotą.

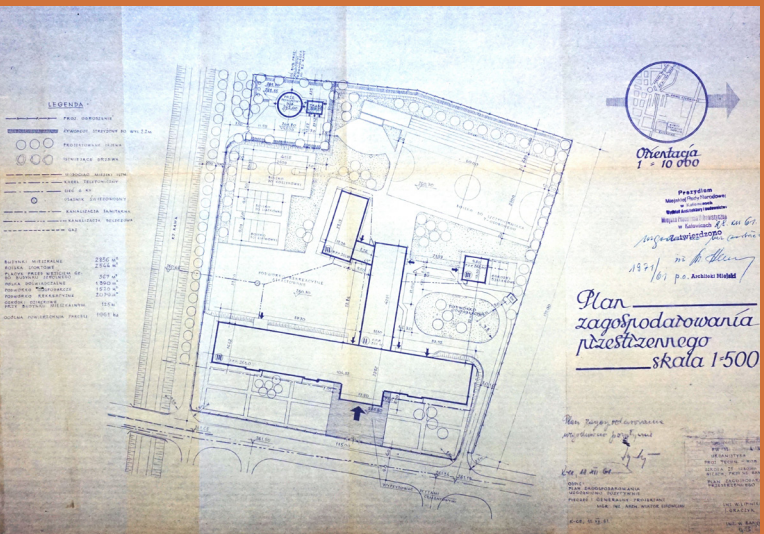

Plan zagospodarowania przestrzennego szkoły (późniejszego rektoratu Uniwersytetu Śląskiego), 1961. Archiwum Urzędu Miasta Katowice.

Rektorat Uniwersytetu Śląskiego w trakcie przebudowy, 2012, fot. A. Borowik.

Rektorat Uniwersytetu Śląskiego, 2017, fot. Aneta Borowik

Głównym akcentem długiej fasady jest wsparty na czterech słupach niemal całkowicie przeszklony prostopadłościan auli. Gmach po współczesnej nadbudowie i modernizacji autorstwa Mirosława Polaka i Marka Skwary utracił swój pierwotny charakter.

Rektorat Uniwersytetu Śląskiego, ok. 1963 r. źródło: Fotopolska.pl

Bankowa 14

Budynek **Wydziału Matematyki, Fizyki i Chemii** został zaprojektowany w **1969 r. przez Tadeusza Sadowskiego** z wykorzystaniem systemu określanego jako typowa ***prefabrykacja dla budownictwa szkolnego w wysokości do III kondygnacji [...] na szkody górnicze*** jego autorstwa. Pawilony *B*, *C* i *D* oddano do użytku w 1973 r. Miały pomieścić Instytuty Fizyki, Matematyki i Nauk Społecznych, bibliotekę główną oraz działy wydawnictw i współpracy z zagranicą. Pawilon *A* dla Instytutu Chemii oraz pawilon *E* z Wydziałami Matematyki, Fizyki i Chemii oraz salami wykładowymi dydaktyki ogólnej oddano nieco później. Założenie przypomina w rzucie literę E i składa się z dwóch trzykondygnacyjnych pawilonów na rzucie kwadratów oraz wkomponowanych pomiędzy nie trzech czterokondygnacyjnych części o rzucie prostokątów. Pawilony połączono ze sobą przewiązką.

Wydział Matematyki, Fizyki i Chemii Uniwersytetu Śląskiego, w tle jeden z *Dolarowców*.
Fot. J. Z. Ligęza/Fundacja Dom Modernisty

Atutem tego układu są kameralność wnętrz urbanistycznych oraz duża ilość zieleni. Forma budynku jest modernistyczna.

Wydział Matematyki Fizyki i Chemii (obecnie Nauk Ścisłych i Technicznych) Uniwersytetu Śląskiego przed modernizacją, 2017, fot. A. Borowik.

Detal budynku Wydziału Matematyki Fizyki i Chemii Uniwersytetu Śląskiego przed modernizacją, 2017, fot. A. Borowik.

Do wykończenia elewacji pierwotnie zastosowano betonowe prefabrykaty oraz czerwoną cegłę, a w niektórych miejscach porcelitową tłuczkę.

Wydział Matematyki Fizyki i Chemii (obecnie Nauk Ścisłych i Technicznych) Uniwersytetu Śląskiego przed modernizacją, 2017, fot. A. Borowik.

Przy głównym wejściu umieszczono mozaikę z uabstrakcyjnionym orłem wzbijającym się do lotu wykonaną przez Henryka Kobylińskiego i Magdalenę Kurek. Niektóre hole również zdobi podobna dekoracja.

Fragment mozaiki na budynku Wydziału Matematyki Fizyki i Chemii (obecnie Nauk Ścisłych i Technicznych) Uniwersytetu Śląskiego, 2017, fot. A. Borowik.

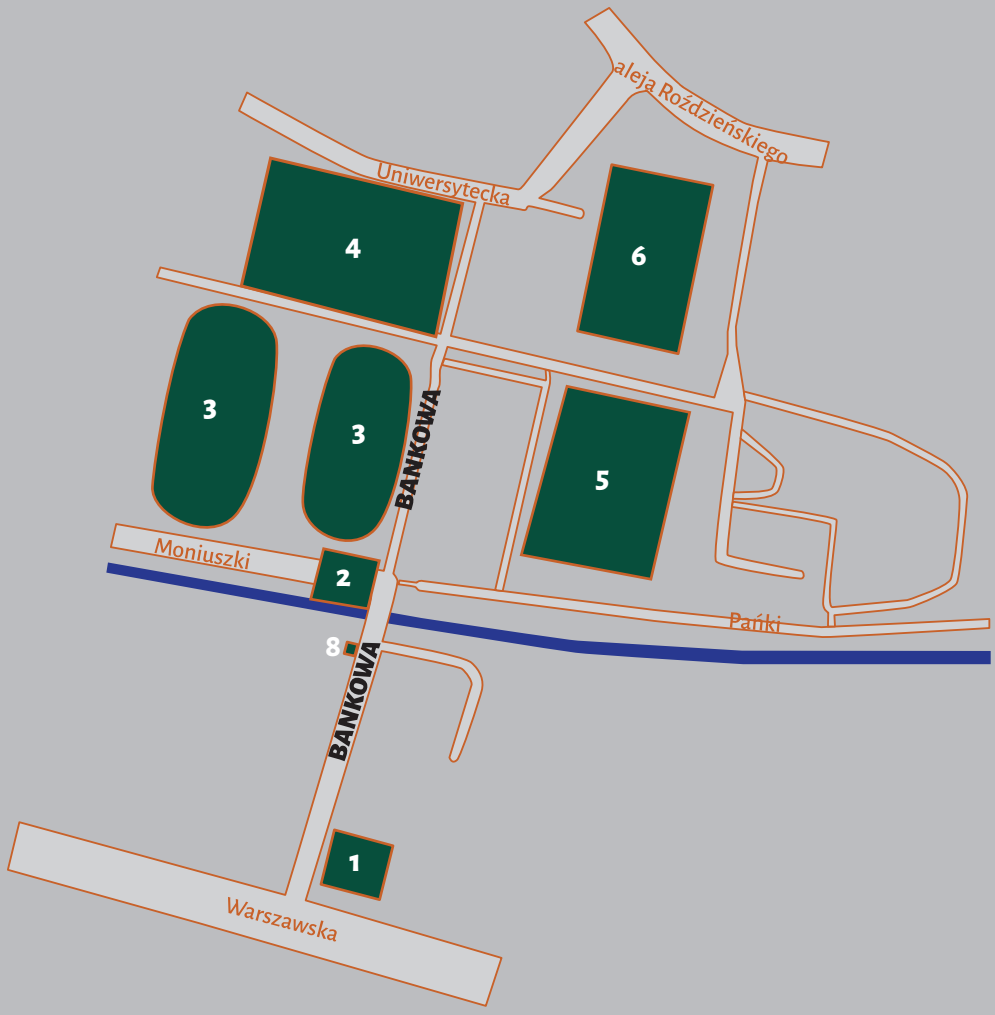

Obiekty nieistniejące

1. Warszawska 20 róg z Bankową

Willa Grundmanna została zbudowana w latach **1868-1869** dla dyrektora hutniczego **Hermana Rosse**. W 1872 r. w jej posiadanie wszedł **Friedrich Grundmann**, zarządca dóbr Tiele-Wincklerów, który zlecił **C. Hauslerowi** jej przebudowę i rozbudowę. Wzniesiono wówczas wieżyczkę i budynek gospodarczy. W okresie międzywojennym mieszkali w niej **wojewoda śląski Józef Rymer, Józef Piłsudski oraz biskup August Hlond**. Była jedną z najbardziej reprezentacyjnych willi w Katowicach.

Willa Grundmanna po rozbudowie w 1872 r. Katowice. J. Moskal, W. Janota, *Katowice. Rozwój w czasie i przestrzeni*, Katowice 1993.

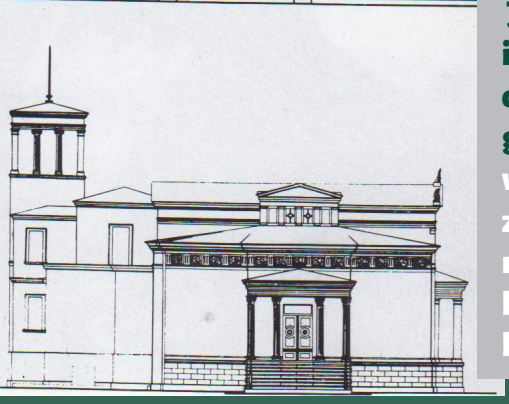

Willa Grundmanna przed 1872 r. z wlotem ulicy Bankowej, fot. L. A. Lamche. K. Łakomy, *Wille miejskie Katowic*, Katowice 2015.

Jej styl nawiązywał do klasycyzmu i włoskiego renesansu, a najbardziej charakterystycznym elementem był ganek z figurami kariatyd. W 1972 r. willa została wyburzona, głównie z przyczyn ideologicznych[4]. W jej miejscu przez lata działał drewniany bar piwny, co dodatkowo podkreślało bezsens tego aktu.

W jej miejscu stoi okazały i nowoczesny budynek **Narodowego Banku Polskiego (2003-2005, Dieter Paleta, Wojciech Wojciechowski)**. **(obiekt nr 1, mapka str. 15)**. Jego kolorystyka nawiązuje do śląskiej tradycji wydobycia węgla[5] .

4 *Ulice i place Katowic*, red. Grzegorz Grzegorek, Katowice 2015, s. 227.
5 *Ibidem*, s. 233.

2. Ślizgawka Izydora Bornsteina

Już w pierwszej połowie lat dwudziestych XX wieku na Bankowej urządzano **ślizgawki**. Za Rawą, po lewej stronie znajdował się właśnie taki teren, którym zawiadywał **Izydor Bornstein**, **właściciel składu z konfekcją męską przy ulicy 3 Maja 19.** W 1925 r. uzyskał zgodę na jego ogrodzenie drewnianym parkanem.

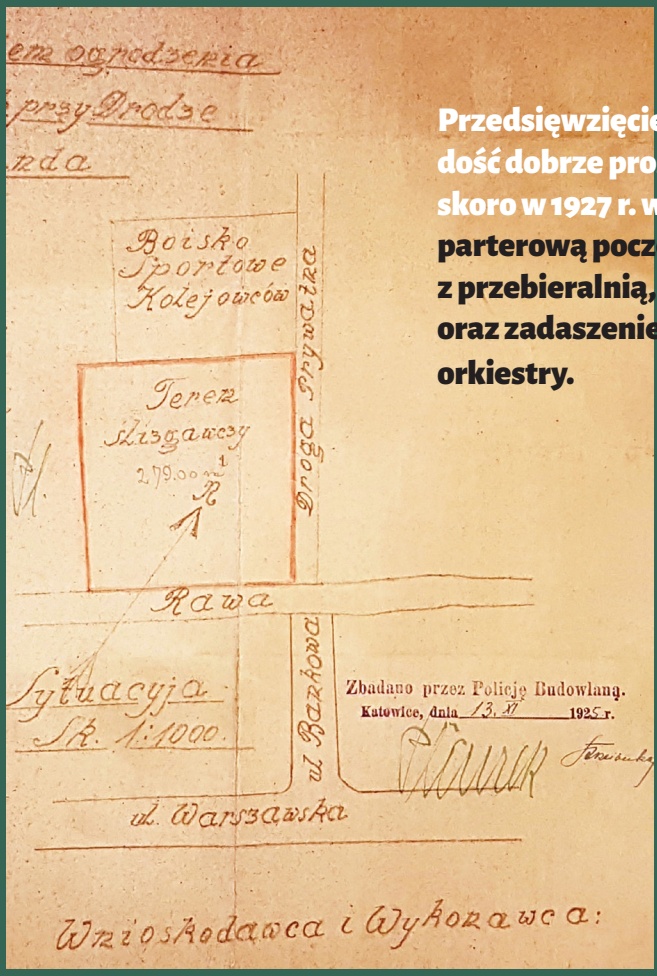

Przedsięwzięcie musiało dość dobrze prosperować, skoro w 1927 r. wzniesiono parterową poczekalnię z przebieralnią, bufetem oraz zadaszeniem dla orkiestry.

Odręczny plan z lokalizacją terenu ślizgawki Bornsteina, 1925 r.
Archiwum Urzędu Miasta Katowice.

3. Boisko Kolejowego Klubu Sportowego przy Śląskiej Dyrekcji Okręgowej Kolei Państwowych

(następnie Kolejowego Przysposobienia Wojskowego w Katowicach, po II wojnie światowej KS *Kolejarza*).

Klub powstał w **1924 r.** jako pierwszy wielosekcyjny polski klub sportowy w Katowicach. W latach 1929-1939 był jedną ze struktur Kolejowego Przysposobienia Wojskowego. Od 1924 r. miał sekcję tenisa[6]. Boisko znajdowało się za ślizgawką Bornsteina, po zachodniej stronie ulicy, na terenie dzierżawionym od Katowickiej Spółki Akcyjnej dla Górnictwa i Hutnictwa. W późniejszym czasie ślizgawka została zlikwidowana. **Na tym terenie urządzono duże boisko sportowe do gry w piłkę nożną o wymiarach 100x70 m**. Otaczała je bieżnia, a wzdłuż jego zachodniego boku urządzono skocznię.

Projekt boiska Kolejowego Przysposobienia Wojskowego. Archiwum Urzędu Miasta Katowice.

W południowo-zachodnim narożniku znajdował się kort tenisowy o wymiarach około 42x42 m, a w północo-wschodnim – niski drewniany budynek z szatniami, natryskami, toaletami oraz kuchnią wzniesiony w latach 1933-1934. Jego budowę prowadził budowniczy L. Piotrowski, który zapewne był również autorem projektu.

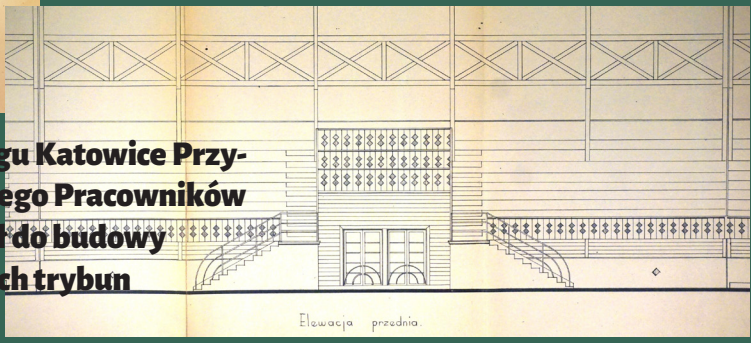

W 1935 r. Zarząd Okręgu Katowice Przysposobienia Wojskowego Pracowników Kolejowych przystąpił do budowy betonowo-drewnianych trybun

6 Antoni Steuer, *Leksykon struktur katowickiego sportu i turystyki*, www.mhk.katowice.pl. https://www.mhk.katowice.pl.

Boisko KS *Górnika*, budująca się szkoła przy Bankowej (późniejszy rektorat) oraz masyw *Torstalu*. Zbiory Juranda Jareckiego.

Ich koncepcję sporządzono w Dyrekcji Okręgowej Kolei Państwowych w Katowicach, a wzniesienie powierzono firmie **inżyniera E. Garnysza,** która wybudowała podobne na boisku Miejskiego Komitetu Wychowania Fizycznego przy ulicy Kościuszki. Wykonano nawet żelbetowe fundamenty, jednak dalsze prace przerwał wybuch II wojny światowej.

Defilada zawodniczek KPW w czasie święta sportowego. NAC

Obok boiska Kolejarza znajdowało się drugie, należące przed wojna do Policyjnego Klubu Sportowego, a po wojnie do Klubu Sportowego Górnik, widoczne na planie Katowic z 1957 roku[7]. Był to wielosekcyjny polski klub sportowy nawiązujący do tradycji sportowych KS Gwiazda. Został reaktywowany w 1945 r. i zawiadywał nie tylko boiskiem, ale także kortami tenisowymi oraz *Torkatem*[8].

Święto sportowe Kolejowego Przysposobienia Wojskowego w Katowicach. NAC

Pokaz sprawnościowy sekcji motocyklowej KPW. NAC

Ostatecznie część terenów zajmowanych przez obiekty sportowe przekazano pod budowę gmachu **Studium Fizyki** zrealizowanego w latach 1968–1972 według projektu Ryszarda Sołtyńskiego.

7 *Ulice i place Katowic*, red. Grzegorz Grzegorek, Katowice 2015, s. 23.

8 Antoni Steuer, op. cit.

4. Korty Tenisowe

Powyżej boiska kolejowego od roku 1918 znajdowały się dwa ziemne korty tenisowe należące do Kattowitzer Lawn Tennis Vereinigung – pierwszego klubu tenisowego w Katowicach założonego w 1908 r. Klub w późniejszych latach zmieniał swoją nazwę: 1922-1927 – Katowicki Związek Tenisowy, 1928-1938 – Katowicki Klub Tenisowy, 1938-1939 – Wspólnota Interesów Katowickiej Spółki Akcyjnej dla Górnictwa i Hutnictwa, 1939-1945 - Interessengemeinschaft für Bergbau und Eisenhüttenbetrieb AG. W roku 1925 do istniejących dwóch kortów ziemnych dołączyło kolejne sześć. W okresie międzywojennym było ich łącznie osiem i zajmowały obszar o wymiarach 76x76 m.

16. letnia Jadwiga Jedrzejowska, NAC

Wanda Dubieńska, NAC

W dniach 6-12 września 1928 roku właśnie na tym terenie odbyły się VII Tenisowe Mistrzostwa Polski, a pierwsze w Katowicach, na których triumfowała wśród kobiet Wanda Dubieńska z Krakowa, pokonując w finale szesnastoletnią wówczas Jadwigę Jędrzejowską z wynikiem 8:6 i 6:4.

Wśród konkurencji mężczyzn najlepszy okazał się **Maksymilian Stolarow z Łodzi pokonując Stanisława Czetwertyńskiego w pięciu setach (6:2, 7:5, 2:6, 0:6, 8:6).** Rok przed tym wydarzeniem przy kortach wzniesiono **drewniany domek klubowy**. Jego budowę powierzono firmie **Kühnel&Markusch**.

Od prawej Jadwiga Jedrzejowska i Max Stolarow, NAC

Ernest Wittman na kortach KCT w 1936 roku, NAC

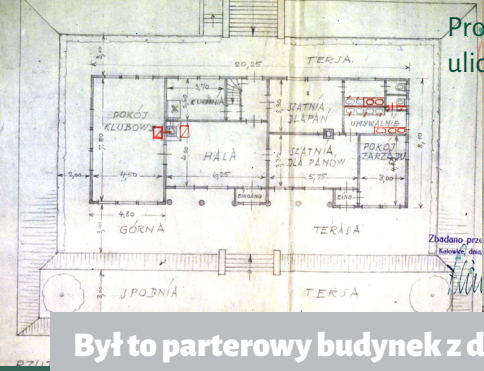

Projekt domku klubowego przy kortach tenisowych na ulicy Bankowej, 1927. Archiwum Urzędu Miasta Katowice.

Był to parterowy budynek z dwoma ryzalitami i tarasem nakryty wysokim dachem. Mieścił hol, pokój klubowy, pokój zarządu, toalety oraz osobne szatnie dla pań i panów, a na użytkowym poddaszu – magazyn i mieszkanie woźnego. W swoim pierwotnym stanie funkcjonował do 1945 roku.

Pierwszy dom klubowy. NAC

W tym czasie z obiektów korzystała głównie ludność pochodzenia niemieckiego zamieszkująca Katowice. Dotyczyło to również zawodników, chociaż dużego dorobku KKT nie można przypisać wyłącznie niemieckim sportowcom, ponieważ występowali w nim również Polacy **(np. Roman Niestrój)**. W okresie międzywojennym na kortach KKT odbywało się wiele turniejów, w których występowali czołowi polscy zawodnicy, **tj. Jadwiga Jędrzejowska, Max Stolarow, Ignacy Tłoczyński, Ernest Wittmann, Walenty Bratek czy Kazimierz Tarłowski**. Klub ze swoim systemem szkolenia był również otwarty na naukę gry w tenisa przez polską młodzież.

Gertruda Volkmer Katowice 1936, NAC

Jedną z wyróżniających się zawodniczek KKT w okresie międzywojennym była Gertruda Volkmer-Jacobsenowa, w latach 1931-1938 kilkunastokrotna medalistka Tenisowych Mistrzostw Polski w grze pojedynczej, podwójnej i mieszanej, zdobywczyni podwójnego tytułu mistrzyni Polski w roku 1938.

Gertruda Volkmer-Jacobsenowa, rok 1931, NAC

Ignacy Tłoczyński i Kazimierz Tarłowski, Katowice 19 lipiec 1930, NAC

Logo Katowickiego Związku Tenisowego. AUMK

W finale gry pojedynczej rozgrywanym w Katowicach na kortach *Pogoni* pokonała **Zofię Jędrzejowską** (siostrę Jadwigi) z wynikiem 7:5 i 6:2, a w grze podwójnej w parze z **Ellą Stephan (również KKT)** pokonały **Annę Bemównę (Pogoń Katowice)** i **Zofię Jędrzejowską (Legia Warszawa) 6:2 i 6:3.**

Od roku 1938 Zarząd Wspólnoty Interesów Katowickiej Spółki Akcyjnej dla Górnictwa i Hutnictwa, która była właścicielem terenów pod kortami, nie przedłużył klubowi ich dalszej dzierżawy, a następnie, na dogodnych warunkach, odstąpił je wraz z wyposażeniem swoim urzędnikom. Od 1936 r. pełnili oni kluczowe funkcje w KKT (członkowie zarządu, prezes), z których w momencie przejęcia kortów zrezygnowali.

W czasie okupacji obiekt był remontowany i użytkowany przez Niemców.

Zdjęcie pamiątkowe po meczu Śląsk - Warszawa na kortach KKT w 1936 roku. Czwarty z lewej prezydent Katowic Adam Kocur. NAC

Z lewej Roman Niestrój oraz sędzia piłkarski Lamozik przed wejściem do domku klubowego KKT (lata trzydzieste XX w.), zbiory rodziny Niestrój

W styczniu 1945 roku nawierzchnie większości kortów KKT zostały rozjechane ciężkim sprzętem wojskowym przez wkraczających do Katowic czerwonoarmistów, a drewniany domek klubowy spalony.

Katowicki Klub Tenisowy, 1936 rok, NAC

Schody wejściowe do domku klubowego po 1945 roku. Archiwum rodziny Niestrój

W 1949 r. korty znajdowały się już w posiadaniu ZKS ***Górnik 1920 Katowice***. Na wschód od budynku klubowego urządzono jeszcze jeden kort tenisowy (centralny z trybunami) oraz zaplanowano dwa boiska – do siatkówki i koszykówki (to drugie nigdy nie powstało), oba z niewielkimi trybunami.

W miejscu dawnego budynku klubowego w latach 1950-1951 wzniesiono nowy. Początkowo projektowano go jako parterowy i modernistyczny, jednak ostatecznie zrealizowano bardziej okazały, piętrowy, o symetrycznej bryle i pewnych cechach socrealizmu.

Niezrealizowany projekt domu klubowego *KS Górnik*, 1952. AUMK

Korty tenisowe i dom klubowy z lat pięćdziesiątych. Zbiory rodziny Niestrój

Na parterze mieścił dwie duże świetlice i szatnie, a na piętrze – mieszkania oraz pokoje gościnne. Jego projektantem był Jan Głuch z katowickiego *Miastoprojektu*, współautor koncepcji hoteli Katowice i Silesia.

W dniach 2-9 lipca 1956 roku odbyły się tutaj XXX Mistrzostwa Polski w Tenisie, w których zwyciężył Andrzej Licis pokonując w finale Władysława Skoneckiego (6:2, 7:5, 3:6, 6:2).

Władysław Skonecki, NAC

Andrzej Licis po zdobyciu mistrzostwa Polski w 1956 roku na kortach KS *Górnik* w Katowicach. Obok Jan Trzeciak. Zbiory rodziny Niestrój.

LEGITYMACJA

Nr. 140

Imię i nazwisko Niestrój Roman

Mieszkanie: Katowice

Data wstąpienia: w maju 1936r.

Katow. Klub Tenisowy
KATOWICE

prezes

Legitymacja członkowska KKT z 1936 roku. Zbiory rodziny Niestrój

Roman Niestrój
(ur. 28.02.1918 r. - zm. 27.09.2006 r.)

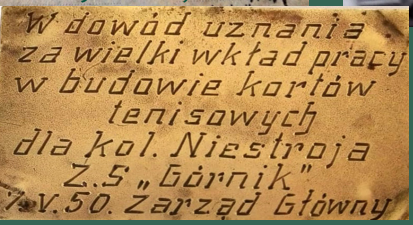
W dowód uznania
za wielki wkład pracy
w budowie kortów
tenisowych
dla kol. Niestroja
Z.S „Górnik"
7.V.50. Zarząd Główny

Odznaka pamiątkowa dla Romana Niestroja, zbiory rodziny Niestrój

Roman Niestrój w alejce wejściowej kortów KS *Górnik* w Katowicach. Zbiory rodziny Niestrój

Jedną z osób (obok Zdzisława Grajkowskiego), która przyczyniła się po 1949 roku do odbudowy dawnych kortów KKT dla nowo powstałej sekcji tenisa Górnika 1920 Katowice, był ich dawny zawodnik Roman Niestrój.

Roman Niestrój to kilkukrotny medalista Polski w tenisie, dwukrotny Mistrz Polski w grze podwójnej (w 1949 i 1951 roku), w latach 60. i 70. wielokrotnie angażowany jako trener kadry narodowej przez władze Polskiego Związku Tenisowego na różne turnieje międzynarodowe.

Zainicjował i przeprowadził budowę kilku innych obiektów tenisowych na terenie Katowic, między innymi w Giszowcu i przy ulicy Ceglanej. **Od roku 1925 związał się z kortami przy Bankowej.** W 1928 r. jako dziesięcioletni chłopak z pobliskich Bogucic został wybrany do podawania piłek w czasie Tenisowych Mistrzostw Polski. Później grywał tam jako zawodnik KKT oraz *Górnika 1920 Katowice* (od 1964 r. – GKS-u Katowice). Do czasu likwidacji kortów w 1968 roku trenował na nich swoich wychowanków, a następnie kontynuował pracę na nowo wybudowanym obiekcie GKS-u Katowice na Giszowcu.

Barbara Kral na kortach KS *Górnik* w latach 60-tych. Zbiory Barbary Kral-Olszy

14-letnia Barbara Kral z pucharem im. Gen. Duszyńskiego, zbiory Barbary Kral-Olszy

Jednym z argumentów (obok kontynuacji szkoleń młodzieży i cykli turniejów), które podawał za wzniesieniem nowych kortów na Giszowcu była obecność w klubie Barbary Kral (od 1976 roku Barbara Kral-Olsza).

Roman Niestrój i Barbara Kral na kortach KS *Górnik* przy ul. Bankowej w Katowicach. Zbiory Barbary Kral-Olszy

Barbara Kral na kortach KS *Górnik* w latach 60-tych. Zbiory Barbary Kral-Olszy

Barbara Kral z Andrzejem Fonfarą na kortach KS *Górnik* w Katowicach. Zbiory Barbary Kral-Olszy

Barbara Kral była świetnie zapowiadającą się młodą tenisistką z Katowic, późniejszą **dwudziestodziewięciokrotną tenisową mistrzynią Polski, kilkukrotną drużynową mistrzynią Polski oraz czterokrotną medalistką Mistrzostw Europy w tenisie**, również trenerką tenisowej kadry narodowej i olimpijskiej kobiet. Tenisowe tradycje Romana Niestroja z powodzeniem kontynuowali na wybudowanych przez niego kortach na Giszowcu jego **syn Grzegorz** oraz **wnuk Krzysztof**, którzy w barwach klubu GKS Katowice należeli do czołowych zawodników w kraju.

Aleksandra Olsza z pucharem juniorskiego Wimbledonu w roku 1995. Obok Edward, książe Kentu. Zbiory Barbary Kral-Olszy

Z kolei w rodzinie Barbary Kral-Olszy tradycje tenisowe kontynuowała córka Aleksandra, która w 1995 roku zwyciężyła w grze pojedynczej i podwójnej juniorskiego turnieju na kortach Wimbledonu. W kolejnych latach regularnie występowała na turniejach wielkoszlemowych jako seniorka.

Sekcja tenisa KS *Górnik* posiadała wielu młodych i ambitnych zawodników, wśród których wyróżniali się między innymi: **Andrzej Zennegg, Bogdan Boncki, Krystyna Bukowska, Wanda Krajewska, Barbara Granek-Jarek, Romuald Witt, Michał Grodzki oraz Andrzej Bochenek.**

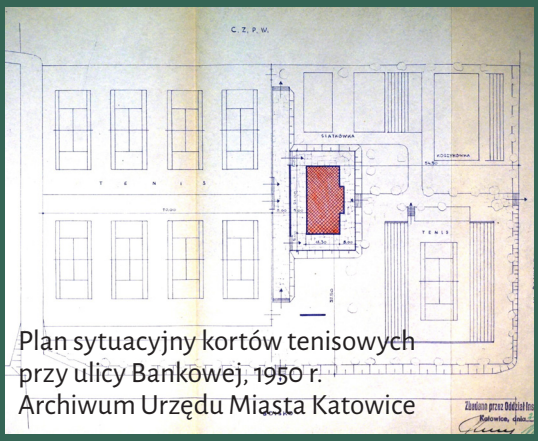

Plan sytuacyjny kortów tenisowych przy ulicy Bankowej, 1950 r. Archiwum Urzędu Miasta Katowice

Roman Niestrój doglądający remontu nawierzchni kortów *Górnika* Katowice, archiwum rodziny Niestrój

Barbara Granek-Jarek na kortach KS *Górnik*, Zbiory rodziny Niestrój

Przywitanie zawodników turnieju międzypaństwowego na korcie centralnym KS *Górnik* w Katowicach. Zbiory rodziny Niestrój.

5. Torkat

Sztuczny Tor Łyżwiarski czyli *Torkat* w Katowicach **był pierwszym sztucznym lodowiskiem w Polsce.** Jego powstanie wiązało się z koniecznością zapewnienia obiektu **rezerwowego na Mistrzostwa Świata w hokeju na lodzie, które miały się odbyć w 1931 r. w Krynicy.** Inwestycja umożliwiała również dalszy rozwój polskiego hokeja i łyżwiarstwa. Inicjatorem przedsięwzięcia był radca budownictwa miejskiego **Lucjan Sikorski**. Urządzenia sztucznego lodowiska zaprojektował znany czeski konstruktor **inżynier Kołda**, a sprowadzono je z pierwszej **Brneńskiej Fabryki Maszyn (Czechosłowacja)**.

***Torkat* składał się z trzech części: chłodzonej tafli o wymiarach 63x38 m, odkrytych trybun na 6500 widzów (z 2000 miejscami do siedzenia) oraz budynku klubowo-technicznego. Modernistyczne obiekty zostały zaprojektowane w 1930 r. przez Lucjana Sikorskiego.**

Ogólny widok na tor łyżwiarski w Katowicach. Narodowe Archiwum Cyfrowe.

Widok ogólny toru łyżwiarskiego *Torkat* w Katowicach, XII 1930. NAC

BUDOWA PIERWSZEGO W POLSCE SZTUCZNEGO TORU ŁYŻWIARSKIEGO W KATOWICACH

W dniu 7 grudnia 1930 r. otwarto w Katowicach pierwszy w Polsce sztuczny tor łyżwiarski, o czem obszernie donosiła cała prasa Kraju.

O znaczeniu tej placówki z punktu widzenia sportu mówić nie trzeba, gdyż każdy chyba wie, że do popularyzacji łyżwiarstwa w Polsce przyczyni się ona bardzo, dając przez pełne 4 miesiące w roku możność ślizgania i ćwiczeń.

Stąd ogromna np. perspektywa rozwoju hokeju na lodzie, który wskutek niesprzyjającego klimatu u nas, na platformie międzynarodowej okazał wielkie braki.

Pomijamy jednak tę zaletę budowy, pozostawiając tę sprawę p'smom sportowym; w ramach niniejszego artykułu pragnę omówić stronę konstrukcyjną całej budowy.

Tor Katowicki składa się z dwóch zasadniczych budowli — płyty zamrażalnej oraz budynku klubowego. Płyta posiada kształt prostokąta o wymiarach 63 m x 38 m, razem 2400 m².

Wzdłuż dłuższego boku pobudowano dwupiętrowy gmach klubowy, o wymiarach rzutu 13,0 x 90 m, który mieści na parte-

1. Arch. Lucjan Sikorski. Widok od ulicy Budynek klubowy.

Informacja prasowa o budowie *Torkatu*, „Architektura i Budownictwo" 1931, nr 2.

Wzniesiono je jako lekki szkielet drewniany wypełniony płytami solomitowymi (słomianymi). Budynek klubowo-techniczny był dwupiętrowym prostopadłościanem o rzucie 130x90 m. Na parterze mieścił kasy, przebieralnie, szatnie, wypożyczalnię łyżew, restaurację sportową, biura, mieszkania personelu, toalety, pomieszczenia gospodarcze oraz wytwórnię sztucznego lodu, halę maszyn i zbiornik na solankę. Na pierwszym piętrze zlokalizowano dużą restaurację z widokiem na tor, a na drugim – reprezentacyjną lożę. W okresie międzywojennym funkcję kierownika *Torkatu* pełnił **Franciszek Skarżyński**. Lodowisko tętniło życiem od rana do późnego wieczoru, a nawet nocy. Codziennie trenowali na nim łyżwiarze figurowi oraz hokeiści.

Służył rozgrywkom hokejowym i zawodom w łyżwiarstwie figurowym, między innymi o mistrzostwo Polski. Organizowano na nim zabawy na lodzie dla dorosłych oraz bale kostiumowe dla dzieci. W lecie funkcjonował jako płytki basen i korty tenisowe.

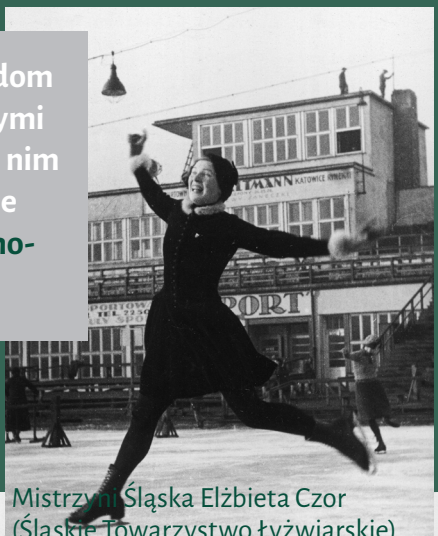

Mistrzyni Śląska Elżbieta Czor (Śląskie Towarzystwo Łyżwiarskie) podczas zawodów. NAC

Mistrzowie Polski w łyżwiarstwie figurowym. Rodzeństwo Stefania i Erwin Kalusowie, *Torkat* 1937 r. NAC

Mecz hokeja na lodzie Pogoń Katowice-Teschner Eislauf Verein Cieszyn w Katowicach w ramach mistrzostw hokejowych Śląska. NAC

Łyżwiarka i aktorka Sonja Henie, 1939, NAC, sygn. 1-M-2287

Na Torkacie występowały międzynarodowe sławy, między innymi łyżwiarka Sonja Henie wielokrotna mistrzyni olimpijska w łyżwiarstwie figurowym.

Powojenne rewie na lodzie. Zbiory Mariana Lubiny

Otwarcie *Torkatu*. Grupa zawodników na lodzie, NAC, sygn. 1-S-1334-1

Budowa obiektu przyczyniła się do intensywnego rozwoju hokeja i łyżwiarstwa figurowego nie tylko na Śląsku, ale także w całej Polsce. *Torkat* był świadkiem wielkich emocji sportowych, w tym pasjonujących meczów hokejowych pomiędzy reprezentacjami Polski i Kanady. Po 1946 r. budynkiem najpierw zarządzała **Huta Baildon**, a następnie **kopalnia *Katowice***. Odnowiono płytę lodowiska, wzniesiono nowe trybuny oraz budynek zlokalizowany nad maszynownią, z szatniami, pomieszczeniami sanitarnymi oraz hotelikiem dla sześćdziesięciu pięciu osób. Nad montażem maszyn chłodniczych czuwał ich przedwojenny projektant – inż. Kołda z Czechosłowacji. **Uroczyste otwarcie *Torkatu* nastąpiło w niedzielę 18 grudnia 1949 roku.** Uświetnił je pojedynek drużyn hokejowych z Krakowa i Śląska oraz występy łyżwiarzy, którzy, jak donosiła ówczesna prasa odtańczyli walczyka. **Gdy Katowice stały się Stalinogrodem, zmieniono również nazwę *Torkatu* na *Torstal*.** W 1953 r. obiekt znajdował się w złym stanie technicznym. Po jego kolejnym pożarze, który miał miejsce w latach pięćdziesiątych zdecydowano o budowie nowego obiektu.

Henryk Buszko i Aleksander Franta - architekci powojennego *Torkatu*. Instytut Dokumentacji Architektury Biblioteki Śląskiej.

Jego projektantami byli wybitni architekci – Henryk Buszko i Aleksander Franta, autorzy wielu ikon architektury, między innymi Osiedla Tysiąclecia czy Roździeńskiego w Katowicach.

Z czterech stron wzniesiono wysoką obudowę mieszczącą widownię, docelowo dla 15000 osób. W ściętych narożnikach umieszczono wyjścia. Pod trybunami zlokalizowano pomieszczenia o zróżnicowanym przeznaczeniu. W części zachodniej przyległej do ulicy Bankowej zaprojektowano maszynownię, w części wschodniej – internat dla pięćdziesięciu osób, natomiast od rzeki Rawy – wytwórnię sztucznego lodu. Na piętrze znajdował się hotel z osiemnastoma pokojami, kawiarnia, restauracja oraz kabina dla sprawozdawców radiowych. **Z uwagi na swój otwarty charakter *Torstal* służył jako lodowisko przez kilka miesięcy w roku, na ogół od października do końca marca.** Obywały się w nim międzynarodowe i ogólnopolskie zawody sportowe w hokeju na lodzie, łyżwiarstwie figurowym, szermierce, tenisie i zapasach. **W sezonie letnim wykorzystywano go jako boisko, salę koncertową, a nawet kino letnie dla 6000 widzów.** Tutaj występowały takie gwiazdy jak **kanadyjscy hokeiści bracia Warwick**, **amerykańcy koszykarze z Harlem Globetrotters, Ella Fitzgerald**, a także polskie zespoły – **Czerwono-Czarni i Niebiesko-Czarni.**

Powojenny *Torstal*. Zbiory Mariana Skałkowskiego

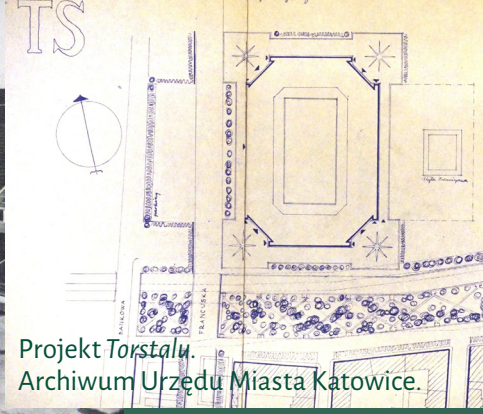

Projekt *Torstalu*.
Archiwum Urzędu Miasta Katowice.

29 sierpnia 1973 r. wybuchł pożar i obiekt uległ niemal całkowitemu zniszczeniu. Ostatecznie *Torkat* zamknięto w 1994 r. W jego miejscu stoi obecnie ikoniczny gmach Centrum Informacji Naukowej i Biblioteki Akademickiej.

Pożar *Torkatu* w 1973 roku,
fot. J. Z. Ligęza/Fundacja Dom Modernisty

Ruiny *Torkatu*. Zbiory CINiB-y

6.Motozbyt

Na dużej działce wyznaczonej **ulicami Bankową i Roździeńskiego,** na północ od ***Torkatu***, wzniesiono **pawilon handlowo-techniczny *Motozbytu*** Został zbudowany przy szosie Katowice-Sosnowiec, naprzeciwko **kopalni *Katowice***. Powierzchnia działki wynosiła 1 ha. Na początku lat sześćdziesiątych jej większość zajmowały ogródki działkowe, pozostałą część głównie nieużytki, usypiska oraz drewniane koryto wody popłuczkowej *kopalni Katowice*. **Projekt *Motozbytu* wykonał w 1961 roku R. Filipowicz** z warszawskiego Biura Studiów i Projektów Transportu Drogowego i Lotniczego, a obiekt oddano do użytku cztery lata później[9].

Był to budynek pawilonowy z pomieszczeniami sprzedaży samochodów osobowych (salonem samochodowym), stacją obsługi pojazdów z siedmioma stanowiskami, parkingiem oraz stacją benzynową. W środku znajdowała się kawiarnia--poczekalnia oraz stoisko sprzedaży sprzętu, części samochodowych i motocyklowych. Budynek był parterowym rozłożystym pawilonem o niemal całkowicie przeszklonej fasadzie, pełniącej funkcję dużego okna reklamowego.

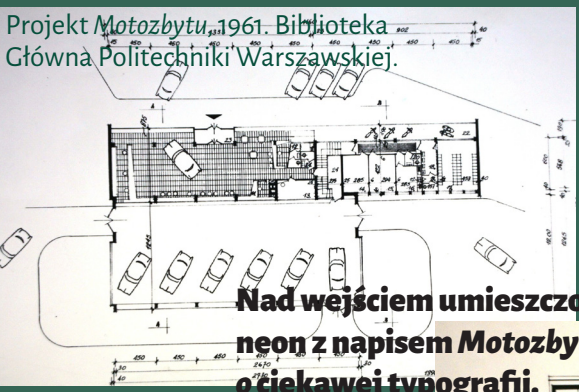

Projekt *Motozbytu*, 1961. Biblioteka Główna Politechniki Warszawskiej.

Fot. J. Z. Ligęza/Fundacja Dom Modernisty

Nad wejściem umieszczono neon z napisem *Motozbyt* o ciekawej typografii.

Projekt *Motozbytu*, 1961, Biblioteka Politechniki Warszawskiej

9 Inny projekt *Motozbytu* wykonali również autorzy *Torstalu* – **Henryk Buszko i Aleksander Franta**, Pracownia Projektów Budownictwa Ogólnego. Przedsiębiorstwo Wojewódzkie, Katowice 1962, bez paginacji.

Bibliografia:

Archiwum Państwowe w Katowicach, Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej, Wydział Organizacyjno-Prawny, sygn. 105.

Borowik Aneta, *Nowe Katowice. Forma i ideologia polskiej architektury powojennej na przykładzie Katowic (1945–1980)*, Katowice 2019.

Kobylański Józef Władysław, *O zwierzyńcu w Katowicach*, Katowice 1929.

Nałęcz-Gostomski Władysław, *Dzieje i rozwój wielkich Katowic jako ośrodka górnośląskiego przemysłu i stolicy autonomicznego województwa śląskiego*, Katowice 1926.

O zieleńcach i zwierzyńcu w Katowicach, Katowice 1929.

Pamiętniki Romana Niestroja, archiwum prywatne rodziny Niestrój.

Piwowarczyk Przemysław , *Dyrektor ogrodów miejskich Paul Sallmann i ogrodnictwo miejskie w międzywojennych Katowicach*, [w:] *Katowice w II Rzeczypospolitej, Katowice w rocznicę uzyskania praw miejskich*, red. A. Barciak, Katowice 2015.

Pracownia Projektów Budownictwa Ogólnego. Przedsiębiorstwo Wojewódzkie, Katowice 1962.

Steuer Antoni, *Leksykon struktur katowickiego sportu i turystyki*, www.mhk.katowice.pl

Szczypka-Gwiazda Barbara, *Architektura według polityki. Modernizm w architekturze gmachów Uniwersytetu Śląskiego* [w:] *Katowice. W 143 rocznicę uzyskania praw miejskich*, red. A. Barciak, s. 91-97.

Ulice i place Katowic, red. Grzegorz Grzegorek, Katowice 2015. www.mhk.katowice.pl

Zoo.silesia.pl

Opracowanie tekstu i kwerenda w archiwach: dr Aneta Borowik
Opracowanie tekstu nt. kortów tenisowych: dr Aneta Borowik, Wojciech Siegmund
Kwerenda sportowa: Wojciech Siegmund
Dobór zdjęć: dr Aneta Borowik, Wojciech Siegmund, Anna Aderek
Fotografie współczesne: dr Aneta Borowik, Wojciech Siegmund, Anna Aderek
Fotografie współczesne planów: dr Aneta Borowik
Opracowanie graficzne i skład: Anna Aderek
Pomysł i realizacja: Wojciech Siegmund

Szczególne podziękowania dla rodziny Niestrój i Barbary Kral-Olszy za udostępnienie swoich archiwów.

Katowice 2020

© Copyright by
Fundacja Dom Modernisty
www.dommodernisty.org.pl

FUNDACJA DOM MODERNISTY

Centrum Informacji Naukowej i Biblioteka Akademicka

KATOWICE dla odmiany

Współfinansowano ze środków Miasta Katowice

Roman Niestrój i Barbara Kral na kortach KS *Górnik*
przy ul. Bankowej w Katowicach, zbiory Barbary Kral-Olszy